

УДК 811.161.2'243:39(477)(092) Ржегорж
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/36-1-27>

Вікторія КЛЮЧНИК,
orcid.org/0000-0003-4168-7008
магістр, викладач кафедри іноземних мов
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) viktoriaklucnik@gmail.com

КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНА ЛЕКЦІЯ. ОЗНАЙОМЛЕННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ З ЧЕСЬКИМ ЕТНОГРАФОМ ФРАНТИШКОМ РЖЕГОРЖЕМ ТА УКРАЇНСЬКИМ ФОЛЬКЛОРОМ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Стаття присвячена культурно-пізнавальній тематиці українського фольклору чеським етнографом Франтишком Ржегоржем. За основу статті використано власноруч підібрану інформацію викладача кафедри іноземних мов Національного університету «Львівської політехніки» Вікторії Ключник. Зосереджено увагу на зацікавленні іноземних студентів українського фольклору.

Постать Франтишка Ржегоржа, знаного вченого і суспільного діяча, відомого чеського етнографа, дослідника українського народного побуту народної медицини і фольклору, потужно інтегрована в український культурний простір, а ще більше Галичини.

Зі студентами дійшли висновку про те, як духовно споріднився Ф. Ржегорж з Україною, чому служить його зворушливе та гідне прикладу особисте зізнання. «У Празі живу більше працею про українців, моїм життєвим покликанням».

У своїх справді фахово виконаних світлинах йому вдалося створити своєрідну фоторепрезентацію найрізноманітніших куточків Східної Галичини останніх десятиліть XIX століття. Студенти дізналися, що Ф. Ржегорж приятелював із визначними вже на той час галичанами, а саме І Франком, М. Павлюком, І. Белеєм, Д. Лукиановичем, Г. Озаркевич, В. Шухевичем, Н. Кобринською, С. Ярошинською.

1993 року з'явилась у Шевченківському районі міста Львова, в районі званів Замарстинів, вулиця Франтишка Ржегоржа. Раніше ця вулиця називалась Вербовою.

Однак Ф. Ржегорж зник із пам'яті сучасників, а його праці про українців не вийшли окремим виданням досі. Не з'явилися до цього часу й переклади праць Ф. Ржегоржа українською мовою. Спадщина його досі не зібрана, розпорошена по різних журналах, а частково і рукописах, недоступна для широких кіл чеської та української громадськості.

Постать цього етнографа цікава сьогодні, тому що досі, на жаль, Франтишек Ржегорж не є достатньо відомим, хоча так багато уваги він приділив Україні та вивченню українського народу.

Ключові слова: Франтишек Ржегорж, чеський етнограф, етнографія, український фольклор, українська мова як іноземна, культурно-пізнавальна лекція.

Viktoriia KLIUCHNYK,
orcid.org/0000-0003-4168-7008
Master, Lecturer at the Department of Foreign Languages
Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine) viktoriaklucnik@gmail.com

CULTURAL AND COGNITIVE LECTURE. ACQUAINTANCE OF FOREIGN STUDENTS WITH CZECH ETHNOGRAPHER FRANTISHEK RZHEGORZH AND UKRAINIAN FOLKLORE IN UKRAINIAN LANGUAGE CLASSES AS WELL

The article is devoted to the cultural and cognitive themes of Ukrainian folklore by the Czech ethnographer Frantisek Rzhigorzh. The article is based on the selected information of the teacher of the Department of Foreign Languages, National University of Lviv Polytechnic, Kliuchnyk Viktoriia. The focus is on the interest of foreign students of Ukrainian folklore.

The figure of Frantisek Rzhigorzh, a well-known scientist and public figure, a well-known Czech ethnographer, a researcher of Ukrainian folk life, folk medicine and folklore, is powerfully integrated into the Ukrainian cultural space, and even more so into Galicia.

The students came to the conclusion that F. Rzhigorzh was spiritually related to Ukraine, and this is served by his touching and worthy of example personal confession. "I live in Prague more by working about Ukrainians, by my vocation".

In his truly professionally executed photographs, he managed to create a kind of photorepresentation of various parts of Eastern Galicia in the last decades of the XIX century. The students learned that Rzhigorzh was friends with prominent Galicians at that time – I. Franko, M. Pavliuk, I. Beley, D. Lukiyanovych, G. Ozarkevych, V. Shukhevych, N. Kobrynska, and E. Yaroshynska.

In 1993, Frantishka Rzhgorzha Street appeared in the Shevchenkivskiy district of the city of Lviv, near the Zamarstyniv district. This street used to be called Verbova.

However, F. Rzhgorzh disappeared from the memory of contemporaries, and his works on Ukrainians have not been published separately. Translations of F. Rzhgorzh's works into Ukrainian have not appeared so far. His legacy has not yet been collected, scattered in various magazines, and partly in manuscripts, inaccessible to the general Czech and Ukrainian public.

The figure of this ethnographer is interesting in our time, because today, unfortunately, Frantisek Rzhgorzh is not well known, although he paid so much attention to Ukraine and the study of the Ukrainian people.

Key words: *Frantisek Rzhgorzh, Czech ethnographer, ethnography, Ukrainian folklore, Ukrainian language as a foreign language, cultural and cognitive lecture.*

Постановка проблеми. Від самого початку українській етнографії були створені різні перешкоди. Заняття українською національною етнографією, за словами І. Франка, належали до небезпечних. Чому так? Після вивчення походження людей, їх традиційної та повсякденної культури, а також вивчення їх мови та громадянської історії настає пізнання глибини історичного існування народу, його культурної ідентичності, тобто усвідомлення його етнічної, національної ідентичності, його «я».

Після основної інформації про етнографію як наукової дисципліни, її завдання, предмета та місця серед інших наук ми звертаємось до української етнографії.

У країнах, які були поневолені зарубіжними державами, етнографія у своєму походженні була спрямована на знання власного народу і розвилась як народознавча дисципліна. Це було притаманне національному етнографові західнослов'янських та інших європейських народів, поневолених австрійськими та турецькими імперіями, а також народами, що підпадають під владу Росії. Визначення цієї особливості було характерним для української етнографії.

Аналіз досліджень. Окрім Франтішка Ржегоржа, українським фольклором були зацікавлені інші чеські етнографи, та не лише чеські. Наприклад, найбільш яскравими чеськими представниками українського фольклору та етнографії є Ян Благодіслав, Їржі Горак, Франтішек Тихий, Орест Зілінський, Надія Валашкова та, звичайно, Франтішек Ржегорж.

Закарпатському фольклору чимало уваги приділяв Франтішек Тихий (1886–1968 роки). Уже в редактованому ним першому закарпатсько-українському щоденнику «Русин» (Ужгород, 1923 рік) він опублікував кілька фольклорно-етнографічних статей. Основну увагу він зосереджував на дослідженні давніх закарпатських рукописних збірників.

Оригінальною була діяльність на Закарпатті чеського офіцера, мистецтвознавця та історика Флоріана Заплетала (1884–1969). Він був одним з перших дослідників, який уже 1919 року поселився на Закарпатті (як дорадник і секретар губернатора

Григорія Жатковича), щоб на місці досліджувати його історію й народну культуру. В період із 1919 по 1925 роки він опублікував у чеській пресі понад 150 статей про цей регіон (здебільшого під псевдонімами та криптонімами, бо як військовий він не смів «втручатися у політику»).

Найбільшим хобі для нього були дерев'яні церкви, які він інтенсивно фотографував і досліджував. Території Закарпаття торкаються його праці «Дерев'яні храми південнокарпатських русинів», «Лемківський тип руського храму», «Дерев'яна церква у Трочанах у Східній Словаччині», «Дерев'яні церкви в Шариші», «Біловежа», «Мирошівська дерев'яна церква» тощо. Різні перешкоди не дали йому змогу видати монографію про дерев'яні церкви Закарпаття, над якою він ціле життя працював. Писав він також про історію, літературу, культуру, релігію, економічне та соціальне життя русинів-українців.

З інших чеських дослідників міжвоєнного періоду, що цікавилися дерев'яними церквами Закарпатської України, на увагу заслуговують Антон Странський, Ченек Зібрт, Богущ Вавроушек, Юліус Зікмунд, Йозеф Видра, Рудольф Гулька (Енциклопедія Закарпаття, 2007: 12).

У цей період вийшли два колективні збірники під назвою «Підкарпатська Русь», у яких поважне місце посідають етнографічні матеріали з обидвох частин Закарпаття.

Їржі Горак – це чеський фольклорист, етнограф і літературознавець, дійсний член Чехословацької АН (з 1956 року). У 1945–1948 роках він був послом Чехословаччини в СРСР. Він вивчав українсько-чеські та українсько-словацькі фольклорні й літературні зв'язки (Горак, 1974: 9).

Чеський етнограф Їржі Горак є автором праць «Малоросійські пісні в збірці Челаковського» (1914 рік), «Три чеські письменники в Галичині» (1915 рік), «Народні українські елементи в творчості І. Гануша та К.-Я. Ербена» (1921 рік), «Драми Фріча з історії України» (1930 рік), «З історії слов'янських літератур» (1948 рік).

Мета статті – розкрити тематику і з'ясувати основні віхи чесько-українських наукових вза-

емин фольклору та етнографії, а також приділити особливу увагу фольклористично-етнографічним дослідженням чеського вченого, зрозуміти їх наукову цілісність для пізнання української духовної та матеріальної культури.

Виклад основного матеріалу. 12–13 жовтня 2017 року проходила ювілейна конференція, присвячена 160-літтю від дня народження Франтішка Ржегоржа.

Невипадково у назву міжнародної наукової конференції винесено слова найвищої оцінки, що її колись дав цьому чехові Іван Франко, оцінки, що символічно стверджує також українську ідентичність Ф. Ржегоржа: «Дала нам Чехія чоловіка з золотим серцем». Ставши культурним посередником між двома народами, ідейним натхненником слов'янського порозуміння і єдності, Ф. Ржегорж був настільки духовно закоріненим у Галичині, настільки прив'язаним до українців, глибоко й щиро перейнятим нашою народною культурою, що ми можемо його назвати нашим українським Ф. Ржегоржем.

Видатний фольклорист та етнограф Франтішек Ржегорж здійснив значний внесок у розвиток українсько-чеських культурних контактів.

Франтішек Ржегорж народився 16 грудня 1857 року в сім'ї селянина Йозефа Ржегоржа в с. Стежери біля Градця Кральового у Чехії. Перше зацікавлення українським народом проявилось у нього ще в дитинстві.

Найбільше уваги приділяв Ф. Ржегорж українській етнографії. Палка любов до братнього народу сформувалась до зародження в нього наміру вивчити та описати всі сторони матеріального й духовного життя трудового народу Західної України. Він часто подорожував Галичиною, назбирав уже до 1890 року багато етнографічних матеріалів (у спадщині Ф. Ржегоржа можна знайти цікаві замітки про подорожі, частина з них опрацьована й опублікована в кількох журналах та газетах), які він хотів детально опрацювати, упорядкувати та видати окремою книгою (Мольнар, 1980: 15).

Франтішек Ржегорж залучив до праці в Науковому словнику Отта Івана Франка, а також сам став одним з найбільш активних його співробітників. Тут він вів усю україністику, опрацювавши за допомогою своїх наукових друзів понад 160 статей з географії, етнографії, історії української культури, політики, економіки і літератури. В цій чеській енциклопедії загалом дуже добре представлена Україна та її культура; в ній знайдемо відомості про таких діячів, які вже давно стали майже забутими.

Чеська енциклопедія знайшла щирий відгомін серед діячів української культури. В редакції енци-

клопедії, як уже згадувалося, завдяки Франтішку Ржегоржу співробітничав Іван Франко, який залучив до цієї роботи також видатного українського етнографа Федора Вовка, який жив тоді в Парижі. Щиро привітали енциклопедію О. Кобилянська та Є. Ярошинська з Буковини і багато інших західно-українських діячів.

Привітав вихід цієї енциклопедії також постійний кореспондент Франтішка Ржегоржа письменник Б. Грінченко, через якого чеський учений підтримував зв'язки з діячами культури Наддніпрянської України.

Крім наукової роботи в галузі етнографії, Франтішек Ржегорж працював також над збиранням етнографічних колекцій, якими він збагачував празький Промисловий музей (Музей ім. Напрстка). Він мріяв таким шляхом наочно познайомити чеський народ з українцями, з їх життям і культурою (Луцький, 1994: 14).

Своїми колекціями Франтішек Ржегорж справді міг пишатися. Він мав право ще того ж року написати до Праги таке: «Коли я все це приведу в порядок, то буду з того дуже радіти, – думаю, що це буде перша повна колекція слов'янська. Аби тільки все це потрапило в одне місце, щоб кожен міг на основі цього мати картину життя русинів» (Мольнар, 1980: 15).

Колекція, зібрана Ф. Ржегоржем, охоплює майже все, що створено народною, гідною подиву працею в Галичині, а почасти і в Буковині. Поруч із моделями житла, знаряддями праці, які вживалися в землеробстві, ткацтві, бджільництві, теслярстві, олійництві, бондарстві, обробленні каменю, металу тощо, знаходимо в колекції також дитячі іграшки, музичні інструменти, зброю, предмети із соломи, дерева, лика, шкіри, каменю, заліза, праці, виконані з дрібних намистин, надзвичайно гарні вишивки й писанки, велику кількість зразків кераміки, скла, туалетних предметів тощо.

Сучасників Ф. Ржегоржа особливо вражали в етнографічній колекції чудові гуцульські різьблені та металеві предмети, серед яких є справді унікальні речі.

Чудовим доповненням збірки Ф. Ржегоржа були також численні (понад кількох сотень) фотографії з життя українського народу в різні пори року.

Франтішек Ржегорж мав добру спостережливість, умів помічати деталі, а наполегливість та вивчення наукової літератури дали йому змогу зібрати величезну кількість матеріалів, згодом ним ретельно опрацьованих.

Дослідник прагнув якомога детальніше задокументувати українську народну культуру Галичини, тому він не лише писав про неї, збирав

етнографічну відповідну колекцію, але й фотографував і навіть робив замальовки окремих предметів. Колекція галицьких світлин, яка зберігається у музеї Напрстека, досі має неминущу вартість для дослідників (рис. 1, 2).

Рис. 1. Молоді дівчата у святковому одязі, с. Денисів (Козівський р-н, Тернопільська обл.)
Світлина вміщена в альбомі "The Land They Left Behind: Canada's Ukrainian in the Homeland" (S. Hryniuk, J. Picnicki). Toronto, 1995. P. 63.

Рис. 2. Сім'я Деносових, с. Заболотівці (Жидачівський р-н Львівської обл.)
Світлина вміщена в альбомі "The Land They Left Behind: Canada's Ukrainian in the Homeland" (S. Hryniuk, J. Picnicki). Toronto, 1995. P. 68.

Франтішек Ржегорж пропагував українську культуру не лише своїми статтями та етнографічними збірками, але й за допомогою української книги. Він прагнув заснувати при бібліотеці чеського національного музею в Празі багатий український відділ. В цьому чеський пропагандист української культури бачив один з найважливіших засобів глибшого і кращого, ніж до того часу, ознайомлення чеського народу з українською культурою (Топінка, 1999: 16).

Почесним завданням чеських, а також українських етнографів та літературознавців, наукових установ є гідне відзначення великих заслуг Ф. Ржегоржа. Другою своєю Батьківщиною називав він Україну. Своєю скромною працею Ф. Ржегорж здійснив визначний внесок не тільки в чеську, але й в українську культуру, тому слід видати основні праці Франтішка Ржегоржа українською мовою, а також написати про нього ґрунтовні монографії.

Його праці є немовби символом братньої співпраці передових діячів чеської та української культури, доказом безмежної любові до українського народу, якому Франтішек Ржегорж віддав не тільки все, що мав, але й самого себе.

Життя й наукова діяльність Ф. Ржегоржа досліджувались як чеськими, так і українськими вченими. Однак у полі їхньої уваги були лише окремі сюжети його наукової праці або питання взаємин з українцями. Розвідка чеської дослідниці Наді Валашкової, яка вийшла у Празі у 1999 році, дає змогу комплексно розглянути етнографічну діяльність Ф. Ржегоржа, всебічно оцінити його внесок у розвиток української етнографії. Структурно у книжці Н. Валашкової виділено дві частини (Кріль, 2002: 13).

У першій з них розповідається про життя вченого і його студії в галузі української народної культури у Галичині. Це стало можливим на основі ґрунтовного вивчення авторкою дослідницької літератури та джерельного матеріалу (фонди празьких Літературного архіву Пам'яток національного письменства, архіву Напрсткового музею та Етнографічного музею при Національному музеї) (рис. 3).

Рис. 3. Етнографічний відділ Національного музею в Празі («Музей Напрстека»), де зберігається колекція Ф.Ржегоржа

У другій частині книжки міститься дванадцять етнографічних статей Ф. Ржегоржа про українців («Календарик з народного життя лемків», «Новий рік на Галицькій Русі», «Квітна неділя», «Русин-

ські гаївки», «Маріянські дні русинів Галичини», «Задушки», «Пан і селянин у русинському селі в Галичині», «Шлюб», «Поклін у пана», «На русинській верховині у Галичині», «Русинський загородник», «Мазник»), опублікованих свого часу у різних чеських періодичних виданнях. Більшість цих праць, як і усіх його досліджень, загалом містять автентичні етнографічні матеріали здебільшого описового характеру, без наукового апарату.

У книжці вперше наведена бібліографія прижиттєвих праць Франтішка Ржегоржа. Він опублікував у чеських, українських і польських часописах та газетах близько 170 статей та інформацій і майже 160 статей у відомій чеській енциклопедії «*Ottův slovník naučný*» про історію та культуру українців Галичини (Валашкова, 2007: 6).

Варто також зазначити, що Франтішек Ржегорж проявив себе як фотоілюстратор українських періодичних видань, зокрема, він тісно співпрацював з часописом «Зоря».

Висновки. Життя й наукова діяльність Ф. Ржегоржа досліджувались як чеськими, так і українськими вченими. Однак у полі їхньої уваги були лише окремі сюжети його наукової праці або питання взаємин з українцями. Розвідка чеської дослідниці Наді Валашкової, яка вийшла у Празі у 1999 році, дає змогу комплексно розглянути етнографічну діяльність Франтішка Ржегоржа, всебічно оцінити його внесок у розвиток української етнографії. Ф. Ржегорж описував особисто ним виявлену реальність у локальних місцевостях, а саме фіксував ціни за харчування і ночівлю, звертав пильну увагу на працю селян у полі, замальовував їхні знаряддя праці, придивлявся до роботи ремісників (ткачів, кравців, шевців).

Отже, етнографічні матеріали, зафіксовані чеським ученим, досі залишаються важливим джерелом вивчення культури й побуту не лише українців, але й національних меншин Галичини останньої чверті XIX століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арсенич П. Взаємини Ф. Ржегоржа з українськими етнографами Галичини в кінці XIX століття. *Гуцульщина*. 1991. № 23. С. 26–28.
2. Библиотека Наукowego товариства ім. Шевченка: книги і люди : матеріали круглого столу / упорядкув. та заг. ред. текстів Л. Ільницька. Львів : НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаніка, НТШ у Львові, 1996. 138 с.
3. Батіг М. Вовківська земля: історико-етнографічний нарис. Львів, 1990. 70 с.
4. Біганський Р. Франтішек Ржегорж як колекціонер книжок та його особиста бібліотека. *Бібліотекознавство та бібліографія*. Львів : АН УРСР, ЛНБ ім. В. Стефаніка, 1982. С. 35–51.
5. Бродик З. З історії книжкової колекції Михайла Возняка. *Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка*. 2005. Вип. 13. С. 458–463.
6. Валашкова Н. Франтішек Ржегорж та його колекція світлин з Галичини. *Український журнал*. 2007. № 4. С. 35–69.
7. Власенко О., Ткачук О. Чехи на Волині: історія та сучасність : збірник наукових праць / ред. О. Березюк, О. Власенко. Житомир : вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 178 с.
8. Гарасим Я. Нариси до історії української фольклористики : навчальний посібник. Київ : Знання, 2009. 301 с.
9. Горак (Ногак) І. Українська радянська енциклопедія : у 12 т. / гол. ред. М. Бажан ; редкол.: О. Антонов та ін. 2-ге вид. Київ : Головна редакція УРЕ, 1974–1985.
10. Горак Р. Призабуті з Вовкова. Львів : ЗУКЦ, 2010. 274 с.
11. Горак І. Про українську культуру. *Проблеми слов'янознавства*. Львів, 1978. Вип. 17.
12. Енциклопедія Закарпаття: визначні особи XX століття. Ужгород : Гражда, 2007. 400 с.
13. Кріль М. Valašková N. František Řehoř (1857–1899) a jeho etnografická činnost (S ukázkami článku F. Řehoře z Haliče). Praha, 1999. 167 s. Львів, 2002. Вип. 52. С. 204–208.
14. Луцький Ю. Чехи на Україні. *Вітчизна*. 1994. № 3–4. С. 126.
15. Мольнар М. Зустрічі культур. З чехословацько-українських взаємовідносин. Братислава : Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, відділ української літератури в Пряшеві, 1980. 524 с.
16. Топінка Є. Франтішек Ржегорж – чеський речник української культури. *Високий Замок*. Львів, 1999. 14 грудня.

REFERENCES

1. Arsenych P. Vzaiemyny F. Rzhedorzha z ukrainskymy etnografamy halychyny v kintsi KhIKh stolittia. Hutsulshchyna [F. Rzhedorzh's relations with Ukrainian ethnographers of Galicia at the end of the XIX century. Hutsul region]. Toronto, 1991. № 23. pp. 26–28 [In Ukrainian].
2. Biblioteka Naukovoho tovarystva im. Shevchenka: knyhy i lyudy: materialy kruhloho stolu [Library of the Scientific Society. Shevchenko: books and people: materials of the round table]. NAN Ukrainy, LNB im. V. Stefanyka, NTSh u Lvovi; uporiadkuv. ta zah. red. tekstiv L. I. Ilnytskoi. Lviv, 1996. 138 p. [In Ukrainian].
3. Batih M. Vovkivska zemlia: istoryko-etnografichni narys [Vovkivska land: historical and ethnographic essay] L., 1990. 70 p. [In Ukrainian].
4. Bihanskyi R. M. Frantishek Rzhedorzh yak kolektsioner knyzhok ta yoho osobysta biblioteka [Frantishek Rzhedorzh as a book collector and his personal library]. Bibliotekoznavstvo ta bibliohrafiia. AN URSR, LNB im. V. Stefanyka. Lviv, 1982. pp. 35–51 [In Ukrainian].

5. Brodyk Z. Z istorii knyzhkovoi kolektsii Mykhaila Vozniaka [From the history of Mykhailo Vozniak's book collection]. Zapysky Lvivskoi naukovoï biblioteki im. V. Stefanyka: [zb. nauk. prats]. Lviv, 2005. Vyp. 13. pp. 458–463 [In Ukrainian].
6. Valashkova N. Frantyshek Rzhhegorzh ta yoho kolektsiia svitlyn z Halychyny [Frantyshek Rzhhegorzh and his collection of photographs from Galicia]. Ukrainskyi zhurnal. 2007. № 4. pp. 35–69 [In Ukrainian].
7. Vlasenko O., Tkachuk O. Chekhy na Volyni: istoriia ta suchasnist [Czechs in Volhynia: history and modernity]: zbirnyk naukovykh prats, za red. O. Bereziuk, O. Vlasenko. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2014. 178 p. [In Ukrainian].
8. Harasym Ya. Narysy do istorii ukrainskoi folklorystyky [Essays on the history of Ukrainian folklore]: navch. posibnyk. Kyiv: Znannia, 2009. 301 p. [In Ukrainian].
9. Horak Yi. Ukrainska radianska entsyklopediia [Ukrainian Soviet Encyclopedia]: u 12 t., hol. red. M. Bazhan; redkol.: O. Antonov ta in. 2-he vyd. K.: Holovna redaktsiia URE, 1974–1985. [In Ukrainian].
10. Horak R. Pryzabuti z Vovkova [Forgotten from Vovkov]. Lviv: ZUKTs, 2010. 274 p. [In Ukrainian].
11. Horak Yi. Pro ukrainsku kulturu. Problemy slovianoznavstva [About Ukrainian culture. Problems of Slavic studies]. L., 1978. Vyp. 17. [In Ukrainian].
12. Entsyklopediia Zakarpattia: vyznachni osoby KhKh st. [Encyclopedia of Transcarpathia: prominent figures of the twentieth century] Uzhhorod: Grazhda, 2007. 400 p. [In Ukrainian].
13. Kril M. R.; Valašková N. František Řehoř (1857–1899) a jeho etnografická činnost (S ukázkami článku F.Řehoře z Haliče). Praha, 1999. 167 s. Vyp. 52. Lviv, 2002. pp. 204–208 [In Chekh].
14. Lutskyi Yu. Chekhy na Ukraini [Czechs in Ukraine]: Vitchyzna. 1994. № 3 – 4. 126 p. [In Ukrainian].
15. Molnar M. Zustrichi kultur. Z chekhoslovatsiko-ukrainskykh vzaiemovidnosyn [Meetings of cultures. From Czechoslovak-Ukrainian relations]. Bratislava: Slovatske pedahohicne vydavnytstvo v Bratislavi, viddil ukrainskoi literatury v Priashevi. 1980. 524 p. [In Ukrainian].
16. Topinka Ye. Frantyshek Rzhhegorzh – cheskyi rechnyk ukrainskoi kultury [Frantyshek Rzhhegorzh is a Czech spokesman for Ukrainian culture]. Vysoky Zamok. Lviv, 1999. 14 hrud. [In Ukrainian].